

Berniukas iš Varšuvos geto ir lietuviškas "Požiūris"

Irena Tumavičiūtė

Sausio 26 d. transliuotos "Amžininkų" laidos anonasai žadėjo naujų išvalgų į lietuvių ir žydų santykius. O susilaukėme senų stereotipų. Būtų galima diskutuoti dėl kai kurių skaičių arba tokių "atradimų" kaip šis A.Kasparavičiaus: "Poteriuose sakoma, kad Kristų nukryžiuavo žydai". Kas tą jaunuolį mokė poterių?

Arba kitas to paties Kasparavičiaus "klausimėlis": "Lietuva neatsakė į klausimą, kodėl žlugo jų valstybė, o kitos šalys išsaugojo valstybingumą?"

Nė vienas laidos dalyvis nepaminėjo Vokietijos ir Sovietų Sąjungos slaptų susitarimų, nacionalsocialistinės Vokietijos dokumentų, susijusių su masiniu tam tikrų gyventojų grupių naikinimu.

Dėl laidoje dalyvavusių jaunų žmonių minimos judofobijos tautosakoje galėčiau tik pacituoti 2002 m. Vokietijoje išleista Babilono Talmudo vertimą į vokiečių kalbą: "Apiplėšti izraelitą nėra leista, apiplėšti ne žydą - leista, nes taip parašyta" (Lev 19,13) arba "Užmušk geriausią iš gojų" (Aboda zara 26 b, Jad chasaka 49 b). Galima būtų cituoti dar aibes tokių "auksinių minčių, už kurias Europoje galėtum būti apkaltintas nepakantumu kitoms tautoms.

Vertėjo pakviesti į laidą rašytoją Joną Mikelinšką, kuris yra nuodugniausiai ištyręs istorinius lietuvių ir žydų santykius iki mūsų dienų.

Po to "Požiūryje" pamatėme Osvencimo koncentracijos lagerio ilgą spygliuotų vielų užtvarą, būrelį gana sočiai atrodančių vaikų, kurie vilkėjo lagerio uniformas. Tiesa, gal laidos autoriai žinojo, jog tarp tų vaikų buvo ir tokių, kurie per akcijas buvo išvežti iš Lietuvos? Tada reikėjo pasakyti.

Į filmo pabaigą, kalbant apie liūdną Lietuvos žydų likimą, švystelėjo šios nuotraukos be komentarų. Atrodė, jog jos turėtų būti susijusios su Lietuva:

Nr.1

Tas nuotraukas galima aptikti internete su įvairiomis nuorodomis (vienur tas moteris šaudė specialūs būriai (vok. Einsatzgruppe), kitur - 2-asis ypatingasis būrys ir esininkai talkinant vietinei latvių milicijai, dar kitur žudynes vykdė SD (saugumo tarnybos) būriai. Data visur panaši - 1941 metų gruodžio 13, 15, 15-16, 15 ar 17. Ir visur nurodoma sušaudymo vieta - Latvija netoli Liepojos. Vienintelė knyga, kurioje dvi iš šių nuotraukų - nr. 2 ir nr. 3 - siejamos su Lietuva, yra Jitzhako Arado knyga "The Partisan", New York 1979). Šis su NKVD baudėjais taikiuose Vilniaus krašto kaimuose siautėjęs teroristas minėtas scenas nukelia net į Švenčionis, o data - 1941 m. spalio 9.

Bene labiausiai tame filme šokiravo trumpas pokalbis rusų kalba su Fania Brancovskaja.

Lygiai prieš 64 metus, naktį iš sausio 29 į 30 d., sovietiniai teroristai išžudė Kaniūkų kaimo gyventojus, kaimą sudegino vien dėl to, kad gyventojams atsibodo raudonųjų teroristų plėšikavimai ir jie suorganizavo kaimo saviginą.

Beje, iš Lietuvoje išleisčių sovietinių teroristinių akcijų dalyvių atsiminimų tik viena R.Margolis prisipažįsta, jog jai buvo gėda dėl to, kad būrio nariai iš valstiečių paim-

ė tą kaimą. Tarp jų buvo maždaug 50 žydų, vadovaujamų Jakovo Prenerio. Vidurnaktį jie priartėjo prie kaimo ir užėmė pozicijas. Buvo įsakyta nepalikti nė vieno gyvo. Net galvijus liepta išžudyti, visą turtą sunaikinti.

"Niekam iš akcijos dalyvių neleista pasiimti jokio grobio, tą kartą tikslas buvo visiems apylinkės gyventojams parodyti, kad partizanai buvo atėję ne apiplėšti piktadarių kaimą, o visiškai sunaikinti. Signalas buvo duotas prieš pat auštant. Per kelias minutes kaimas buvo apsuptas iš trijų pusių. Iš ketvirtos pusės kaimą juosė upė ir vienintelis jos tiltas buvo partizanų rankose. Stvėrė iš anksto paruoštus fakelus, partizanai degino namus, tvartus, klėtis, nesiliaudami šaudė jų kryptimi. Aidėjo garsūs sproginimai, kai lėkė į orą paslėptos ginklų atsargos. Valstiečiai pusnuogiai šokinėjo pro langus, bandydami pabėgti. Bet visur jų tykojo mirtinos kulkos. Daug kas bandė šokti į upę ir plaukti į kitą krantą, bet ir jų laukė toks pat galas. Per trumpą laiką užduotis buvo atlikta. Buvo sunaikinta 60 sodybų, maždaug 300 žmonių, neliko nė vieno gyvo. Ši operacija davė rezultatų. Tas rajonas ilgam liko ramus."

Ch. Lazaro knyga įdomi ir daugeliu kitų aspektų. Sužinome įdomių detalių iš Vilniaus žydų geto gyvenimo, ypač apie žydų-žydų, žydų-lenkų, žydų-lietuvių santykius Vilniuje nacių okupacijos metais.

Laidoje dalyvavusieji istorikai taip pat galėtų sužinoti daug naujo.

Lietuviškuose interneto puslapiuose neradau jokių nuorodų apie Kaniūkų tragedijos įamžinimą - juk tai ne vokiečių sudeginti Pirciupiai! Netgi galėtume pagalvoti, jog Kaniūkai vėl priklauso Lenkijai: į kaimo sunaikinimo 60-mečio minėjimą atvyko Lenkijos Respublikos ambasados tarėjas dr. Janas Novickis, Lietuvos lenkų sąjungos pirmininkas Michailas Mackievičius, vicepirmininkas Lietuvos Respublikos Seimo narys Valdemaras Tomačevskis, Šalčininkų meras, vicemeras ir kiti žinomi lenkai.

O kodėl niekas neteisėta Fanos Brancovskajos?

Panaršę po internetą, sužinosime, jog ji yra Buvusių geto ir koncentracijos kalinių sąjungos pirmininko pavaduotoja, užsieniečiams veda ekskursijas po Vilnių ir Panerius, dalyvavo tarptautiniame seminare "Švietimas apie holokaustą Rytų Europos šalių mokyklose" ir kt.

Ponia R.Margolis taip pat galėtų būti apklausta kaip svarbi liudininkė

Bet ši kartą pakalbėkime apie kelis laidos vizualius stereotipus, turiu galvoje kai kurias iliustracijas. Po to, kai žinomas fotografijos istorijos tyrinėtojas Stanislovas Žvirgždas demaskavo klastotes, susijusias su vadina-muoju Kauno "Lietūkio" garaže vykusiu susidorojimu su žydais (šaltiniuose skaičius svyruoja nuo 16 iki 70 asmenų, o sąrašo net Zuroffas nėra pateikęs), rimtų laidų vedėjai, vadovėlių autoriai turėtų kritiškai peržiūrėti taip pat tas iliustracijas, kurias jiems kažkas stengiasi įbrukti. Laidos pradžioje, skambant tekstui apie Lietuvą, išvydo-me iš daugelio leidinių ir vadovėlių pažįstamą nuotrauką, kurioje pavaizduotas išsigandęs berniukas iškeltomis rankomis. Internete tarp vaizdų iš Varšuvos geto rasime keletą šios nuotraukos komentarų įvairiomis kalbomis. Klausio Sojkos knygoje "Bilder fälschen" (Miunchenas, 1999, 40-44 p.) aptinkame keliolika skirtingų šios nuotraukos atsiradimo datų. Vienoje knygoje veiksmas nukeltas net į 1940 metų Bulgariją. Bet daugiausia nuotrauka siejama su Varšuvos getu, tik datos varijuoja nuo 1941 iki 1944 metų. Iš kai kurių komentarų "sužinome", jog berniukas žuvo. O štai tekste adresu http://www.weltchronik.de/dch/dch_3382.htm parašyta: "1943.5.16. Vienas Varšuvos geto berniukas, kuris bus išvežtas į Treblinkos konclagerio dujų kamerą". Tik 1990/91 metais suomių istorikui ir režisieriui Matti-Juhani Karilai pavyko nustatyti, jog tas berniukas yra netoli Niujorko gyvenantis gydytojas Zwi Nussbaumas. Po to su gydytoju buvo paskelbta daug interviu, o Karilos dokumentinis filmas buvo parodytas ir Vokietijoje. Vokietijoje išėjo naujas istorijos vadovėlio leidimas su šia nuotrauka ir komenta-ru: "Berniukas buvo nuvežtas tiesiai į Bergen-Belzeno konclagerį. Jis vienintelis iš savo šeimos išliko gyvas, dirba gydytoju, gyvena netoli Niujorko.

davo ne tik gyvulių ir maisto (kas čia tokio? - I.T.), bėt taip pat rūbų, laikrodžių, pinigų. Tiesa, autorė savo knygoje toliau bando paaiškinti, kodėl taip buvo: "būryje buvo daug asmenų iš nusikaltėlių pasaulio - buvusių vagių ir valkatų, kuriems plėšikauti buvo įprastas reikalas. Būtent iš tos knygos ir sužinome, kad tarp Kaniūkų naikinusių galvažudžių buvo ir minėtoji Fania Brancovskaja.

Kad skaitytojai geriau įsivaizduotų, kas dėjosi Kaniūkuose, pateikiame citatą iš 1985 m. Niujorke išleistos Chaimo Lazaro knygos "Destruction and Resistance". Be kita ko, joje gausu pasakojimų apie susidorojimą su "lenkais - vokiečių kolaborantais", įtartinais lietuviais, piktinamasi kaimų savisaugos pastangomis apsaugoti žmones nuo apiplėšimų.

"Kurį laiką jau buvo žinoma, kad Kaniūkų kaimas buvo bandų gūžta ir intrigų prieš partizanus židinys. Jo gyventojai, žinomi savo piktais darbais, organizavo aplinkinius gyventojus, dalino jiems iš vokiečių gautus ginklus ir vadovavo visiems išpuoliams prieš partizanus. Kaimas buvo gerai apsaugotas. Kiekvienas namas buvo tvirtovė ir prie kiekvienos sodybos buvo iškastos tranšėjos. Iš abiejų kaimo pusių stovėjo sargybinių bokštai, todėl patekti į kaimą buvo ne taip jau paprasta. Nepaisant to, partizanai pasirinko būtent šią vietą, kad įvykdytų keršto akciją ir įvartytų baimės. Brigados štabas nusprendė Kaniūkų sulygtinti su žeme, kad būtų pamoka kitiems.

Vieną vakarą 120 geriausių visų stovyklų partizanų, apsiginklavę geriausiaisiais iš visų turimų ginklų, išsiruso

Nusikaltimai žmoniškumui neturi senaties. Bet tai tik tušti žodžiai. Per 18 nepriklausomybės metų realiam laisvės atėmimui nuteistas vos vienas sovietinis smogikas, o tarp atsakingas pareigas užimančių žmonių Lietuvoje yra žudikų (nekalbant apie prokurorus, teisėjus, kagėbistus ar skundikus, kurių pavardės puikuojausi komunizmo aukų bylose), kaip tada žiūrėti į akis aukų vaikams ar vaikaičiams.

Neseniai paskambino viena Austrijos žurnalistė ir nustebusi paklausė, kodėl Tarptautinės komisijos nacių ir sovietų nusikaltimams tirti narių sąrašuose vis dar figūruoja nusikaltimais prieš žmoniškumą įtariamo Arado pavardė. Nieko negalėjau jai atsakyti, tik pridūriau, kad toje komisijoje nėra nė vieno Lietuvos piliečio, nukentėjusio nuo komunistinio genocido, o lietuvius šaudžiusiam - pirmoji vieta iškart po pirmininko. Kas galėtų pancigti, jog Aradas minėtas nuotraukas sąmoningai susiejo su Lietuva. Jeigu tai padarė iš nežinojimo - istorijos mokslų daktarui taip pat nedaro garbės.

Gal jauni žmonės iš "Požiūrio" surengtų laidą apie nacių sušaudytus lietuvių policininkus, kurie atsisakė šaudyti žydus, ar apie lietuvius, sušaudytus už žydų slėpimą. Apie lietuvius, neįtrauktus į gelbėtojų sąrašus (vien mūsų giminėje tokių buvo 15). O kiek visoje Lietuvoje?

Taip pat galėtume pasekti vokiečių pavyzdžiu ir pradėti rengti parodas apie romų holokaustą. Romai Lietuvos žemėje buvo išnaikinti šimtu procentų.

Štai tokios mintys apninka pasižiūrėjus "Požiūrį".

Nr.2

Nr.3

